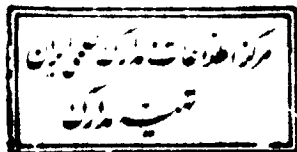

۱۳۷۸ / ۲ / ۲۰

۱۳۷۸

به نام خدا

مالیات در اسلام

بوسیله

رضا زیرائی

پایان نامه

ارائه شده به دانشکده تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از
فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

حقوق عمومی

از

دانشگاه شیراز

شیراز، ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه خوب

امضای اعضای کمیته پایان نامه

..... آقای دکتر محمد هادی صادقی استادیار دانشکده حقوق (رئیس کمیته)

..... آقای دکتر سید مهدی انجوی نژاد استاد یار دانشکده حقوق

..... آقای دکتر محمد امامی استادیار دانشکده حقوق

اسفند ۱۳۷۷

۲۲۳۱ / ۲

۲۵۱۰۶

تقديم به

بی تاب ترین مسافر این خاک و دیار. لسان الغیب. که

ما را در این چند گاه با خویش داشت

۲۵/۰۶

سپاسگزاری

از اساتید ارجمندم که در این کار مرا تحمل کردند

چکیده

مالیات در اسلام

توسط

رضا زیرائی

پرداختن به مقولات حقوق عمومی به موجب گستره وسیع خود و بنا به دلایل متعدد دیگر کمتر مورد بررسی و عنایت واقع بوده است.

لذا سئوالات عمدتاً مطرح نشده و یا بدون پاسخ مانده این وادی خود انگیزه بینی جهت گام نهادن در این مشکل است فروضی که در این دست از تحقیقات علیرغم ناهمواری راه همواره امیدبخش است این بوده که یا سئوالاتی را که در این بخش مطرح است محقق در بررسی خود پاسخ خواهد گفت یا در مقام نقد و تصحیح و تکمیل سئوالاتی را طرح خواهد کرد که ذهنهای مشتاق را به تکاپو وادارد که السئوال نصف العلم و یا با معرفی این مقوله خاموش و مبهم و ضرورت‌های بحث آن نور توجهی را بر آن خواهد افکند شاید که زمینه توجه بیشتر به این سو انگیزه شود. این مقاله مبتنی بر این ۳ فرض آغاز گردید در آغاز به جایگاه مالیه و ضرورت آن در مباحث نهادهای سیستماتیک شرعی پرداخته ایم و لزوم حتمی آنرا از نظر گاههایی چند مطرح سپس در ادامه به چارچوبهای مالیه در شرع که عموماً در قوالب تاریخی و سنتی و مشخص و تغییر نیافته مطرح بوده پرداخته ایم و تلاشهای هر چند اندک را که بعض اندیشمندان اسلامی با احساس ضرورت گسترش سیستم مالیه به شیوه های مختلف در طول تاریخ مطرح ساخته اند مورد شناسایی و بررسی قرار داده ایم و سرانجام با بررسی تحولات قرون اخیر و شناخت پیچیدگیهای جوامع امروز که گستردگی منابع و سیستم مالی را طلب می کند عدم تطابق مقوله های مالیات های شرعی به شیوه تاریخی را با ضرورات و نیازمندیهای امروز به پاسخ نشسته ایم و با بررسی نقطه نظرات فقهای عظام اعم از متقدمین و متأخرین در بررسی سیستم مالی هم از منظر علم مالیه بالمعنی الاخص و هم فقه الحکومه

بالمعنی الاعم به این فروض رهنمون شده ایم که در باب سیستم مالی شرعی بسیاری از احکام به صورت احکام اولیه مطرح نگردیده هر چند ضرورت طرح احکام ثانوی در ابعاد دیگری قوی تر باشد لذا مالیه شرعی صرفاً "علم مالیه نیست و از دید فقه الحکومه عمدتاً" مجال بحث آن از ابعاد حقوق اساسی قابل طرح و بررسی است.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	فصل اول - مقدمه و کلیات
۱	۱-۱ مقدمه
۲	۱-۲ کلیات
۲	۱-۲-۱- مکتب اقتصادی اسلام و شیوه بررسی در آن
۵	۱-۲-۱-۱- تضمین نیاز در اقتصاد اسلامی و ظهور بحث مالیه
۶	۱-۲-۱-۲- اهمیت بحث
۸	۱-۲-۲- ورود به بحث مالیه
۸	۱-۲-۲-۱- مالکیت
۹	۱-۲-۲-۲- انواع مالکیت شرعی
۱۰	۱-۲-۲-۳- محدودیت مالکیت
۱۱	۱-۲-۳- لزوم طرح و تدوین مالیاتهای شرعی
۱۲	۱-۲-۳-۱- منابع تحقیقی موجود در مالیه شرع
۱۴	۱-۲-۳-۲- سوابق بحث
۱۶	فصل دوم - ساختار سیستم مالی
۱۶	۲-۱- بررسی سوابق موضوع
۱۶	۲-۱-۱- سوابق موضوع در دیگر ادیان
۱۷	۲-۱-۲- سوابق موضوع در تمدنهای پیشین
۱۷	۲-۱-۲-۱- تمدن ساسانی
۱۸	۲-۱-۲-۲- امپراطوری روم

صفحه

عنوان

۲۰	۲-۱-۳ عرب قبل از اسلام (جغرافیای اقتصادی)
۲۲	۳-۱-۴ صدر اسلام و جغرافیای اقتصادی مدینه
۲۲	۲-۱-۴-۱ جمعیت
۲۳	۲-۱-۴-۲ مشاغل
۲۴	۲-۱-۴-۳ درآمدها
۲۵	۲-۲- منابع درآمدهای عمومی و مصارف آنها
۲۵	۲-۲-۱ درآمدهای عمومی
۲۶	۲-۲-۱-۱ انفال
۲۷	۲-۲-۱-۲ خراج و جزیه
۳۰	۲-۲-۱-۳ عشر
۳۰	۲-۲-۲ مصارف درآمدهای عمومی
۳۰	۲-۲-۲-۱ اقطاع
۳۲	۲-۲-۲-۲ مقرریها
۳۳	۲-۳- درآمدهای با مصارف اختصاصی
۳۳	۲-۳-۱ زکات
۳۶	۲-۳-۱-۱ متعلقات زکات
۳۹	۲-۳-۱-۲ مصارف
۴۱	۲-۳-۱-۳ اتخاذ سیاستهای خاص مالی به پشتوانه زکات
۴۴	۲-۳-۲ بررسی خمس و متعلقات آن
۴۴	۲-۳-۲-۱ خمس
۴۷	۲-۳-۲-۲ متعلقات خمس
۵۰	۲-۳-۳ دلایل اختلافات گسترده روائی
۵۴	۲-۳-۴ بیت المال
۵۴	۲-۴-۱ کلیات
۵۵	۲-۴-۲ مالیه شرعی و بحث از شخصیت حقوقی آن

۵۵	۲-۴-۳-۱ بحثی در مالکیت
۵۶	۲-۴-۳-۲ شخصیت حقوقی بالمعنی الاخص در فقه
۵۷	۲-۴-۳ شخصیت حقوقی والی و مالکیت وی در فی خمس و انفال
۶۰	۲-۴-۴ شخصیت حقوقی و مالکیت امت
۶۱	۲-۴-۵ شخصیت حقوقی بیت المال
۶۲	۲-۴-۶ شخصیت حقوقی مالیاتهای شرعی

فصل سوم - بررسی تطبیقی مالیه شرعی با چارچوبهای شناخته شده

۶۳

مالیات اقتصاد متعارف

۶۳	۳-۱- کلیات
۶۶	۳-۲- چارچوب و روند تکوین مالیه در اقتصاد متعارف
۶۶	۳-۲-۱ تعریف و اهداف
۷۰	۳-۲-۲ شرایط و ویژگیها
۷۰	۳-۲-۲-۱ اصل عدالت
۷۰	۳-۲-۲-۲ اصل اطمینان
۷۱	۳-۲-۲-۳ اصل سهولت
۷۱	۳-۲-۲-۴ اصل صرفه جوئی
۷۲	۳-۳- ضرورت بازنگری در سیاستهای مالی شرعی
۷۲	۳-۳-۱ مالیه شرعی در بستر تحولات
۷۴	۳-۳-۲ آیا مالیه شرعی قابل تعریف است؟
۷۷	۳-۳-۳ مأخذ و نرخ مالیاتهای شرعی
۸۰	۳-۳-۴ اهداف منابع مالی شرعی
۸۳	۳-۳-۵ ضرورت تجدید دیدگاهها در مالیه شرعی

۹۰

منابع

چکیده و عنوان به زبان انگلیسی

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱-۱ مقدمه

هر مکتبی که برای ادارهٔ اجتماعات بشری دارای قانون و برنامه باشد بناچار برای رسیدن به اهداف ترسیم شدهٔ خود احتیاج به مقداری درآمد مالی دارد تا هزینه های خود را از این راه تأمین نماید.

اسلام نیز برای تأمین مالی پاره ای اهداف درآمدهایی را بصورت گوناگون منظور نموده است تا بوسیله اینگونه درآمدها احتیاجات متفاوت مالی برطرف شود این درآمدها با عنایت به کارکرد زمانی خود از پیشرفته ترین کارآیی برخوردار بوده است.

لیکن بستر گسترش این منابع مالی که همانا دولت بوده در برههٔ طولانی از تاریخ دچار فقرت گردید و در سیر تکاملی خود دچار وقفه شد و از میدان نقد و نظر که علی الاصول برای منابع مالی عرفی مهیا بود خارج ماند.

از اینرو ادعای کارکرد بهینه سیاستهای مالی شرعی که صرفاً در قالب روایاتی که با توجه به شرایط خاص زمانی مطرح بوده برای گسترهٔ اجتماعی و حکومتی امروز چندان قوی به نظر نمی رسد.

بحث و بررسی پیرامون سیاستهای مالی شرعی به سه مرحله قابل تقسیم است:
الف) مرحله تنظیم و تبویب آیات و روایات شریفه ای که در این زمینه وارد شده است زیرا سیستم مالی شرعی به صورت یک کتاب با مجموعهٔ سازمان یافته ارائه نشده است بلکه

سلسله روایاتی است که براساس مصالحی در موقعیتهای متفاوت و در مقامات گوناگون بیان شده است یا در موارد و به مناسبتهای مختلف نازل گردیده است.

ب) مرحله استخراج و استنباط ضوابط مالی از آیات و سنن که همان فقه استدلالی ماست.

ج) مرحله بررسی و تشخیص عملکردها و مکانیسم های قوانین اسلام در زمینه سیستم مالی و کیفیت راه حل گرفتاریها و مشکلات ناشی از نوسانات اقتصادی که به هر دلیل ممکن است در یک جامعه ای رخ دهد.

از آنجهت که برقراری یک نظم نوین و ارائه طرحهای سازنده متوقف بر شناخت مشکلات و تشخیص قوانین متناسب با حل آنها می باشد باید گفت مرحله سوم هنوز بصورت غنچه ای نشکفته باقی مانده است.

لذا ما با عنایت به این امر که استنباط ضوابط اقتصادی حقوقی و مالی شرعی متوقف بر علم مالیه نیست، چرا که اجتهاد و استنباط متدی مخصوص به خود دارد که ربطی به این علم نمی تواند داشته باشد (مگر احیانا در تشخیص بعضی موضوعات) با تأکید بر مرحله سوم برآنیم انگیزه استنباط و استخراج ضوابط مالی و نگرش از زاویه دیگر به مواد اولیه این منابع (آیات و سنن پراکنده) را تقویت نمائیم.

این تلاش در عین فقر منابع تحقیقی موجود در مالیه شرع با احساس لزوم طرح و تدوین آن همسنگ با نیازمندیهای گسترده اجتماعی جهت گرفته است هر چند در این راستا ما قصد اجتهاد و افتا را نداریم و خود را نیز هرگز در این مقام نمی بینیم اما با نقد و تحلیل عملکردها و مکانیسم مالیه شرع در قالب های گذشته خود ضرورت بازنگری و تدوین سیستمی متناسب با نیازمندیهای اجتماعی امروزی را همواره تأکید داشته ایم.

۱-۲-۱ مکتب اقتصادی اسلام و شیوه بررسی در آن

نکته ای را که در ابتدای بحث باید به آن پرداخت و علی الاصول هر تحقیقی که در آن نهادهای مذهب مورد کنکاش و بررسی واقع می شوند شایسته مطرح کردن این است که همواره می بایست بین اندیشه و رویه مسلمین از یک سو و تعریفی که خود مذهب از نهادهای خود دارد از سوی دیگر تفکیک قائل شد.

به عنوان نمونه تعابیری که از مال و ثروت وجود داشته و طبعاً آثاری که این تعابیر بر جای نهاده لزوم این تفکیک را روشن تر می نماید. حسنین هیکل جمله دقیق دارد که با عنایت به تحقیقات گسترده ای که وی در تاریخ اسلام داشته بیانگر اندیشه عمومی مسلمین و تلقی خاص آنها از اقتصاد بالمعنی اعم می باشد وی می گوید اشکال اینجاست که مسلمان تا صاحب یک خانه شد بعد از آن بلافاصله به فکر یک قبر می افتد این حقیقت نشان تفاوت فاحشی است که بین اندیشه و رویه مسلمین در برخورد با یکی از نهادهای مذهب از یکطرف و از طرف دیگر تعریف متفاوت و نوعاً سیستماتیکی که خود مذهب از این نهاد به عنوان یک ساختار مرتبط با نهادهای دیگر ارائه کرده است می باشد ..... که ما برای شناخت موقعیت اقتصاد در اندیشه اسلامی (نه مسلمین) به تعریفی که فقهای متأخر با شناخت نسبی که از اقتصاد متعارف داشته اند خواهیم پرداخت.

مرحوم صدر در کتاب منحصر بفرد خود که لااقل اولین ارائه دهنده روش نوین تحقیق در اقتصاد اسلامی است "اقتصاد اسلامی را جزئی از مکتب اسلام معرفی کرده که قصد تغییر وضع موجود و تحول در حقوق در روابط اقتصادی دارد تا آن را به یک وضعیت سالم و عادلانه مبدل سازد" (۱).

لذا هدف اقتصاد اسلامی تفسیر و توضیح پدیده ها و روابط موجود اقتصادی و یافتن علت‌های آن نیست بلکه مراد از اقتصاد اسلامی مکتب اقتصادی اسلام است که در آن راه و رسم اسلام در تنظیم زندگی اقتصادی جلوه گر شده است و دارای یک افق فکری و اصول نظری می باشد که از آن نظرات اخلاقی اسلام و نظرات علمی اقتصادی یا تاریخی آن نشأت

۱- صدر- سیدمحمد باقر (۱۳۵۰)- اقتصادنا- انتشارات اسلامی- تهران ج ۲ ص ۲۹۱

می گیرد.

"نظری های اخیر به ترتیب به مسائل اقتصادی جوامع بشری یا تحلیل تاریخی آن مرتبط می شود" (۱) در عین حال با تلقی خاص که اسلام از مال دارد دو پیوند با اقتصاد برقرار می کند پیوند مستقیم و غیرمستقیم:

پیوند مستقیم اسلام با اقتصاد از آن جهت است که مستقیماً یک سلسله مقررات اقتصادی درباره مالکیت، مبادلات، مالیاتها، صدقات، مجازاتهای مالی در کتاب الزکوه، کتاب الخمس کتاب البیع کتاب الوقف و ..... دارد.

پیوند غیر مستقیم اسلام با اقتصاد از طریق اخلاق است "با توصیه مردم به امانت،

عدالت، احسان، ایثار، و منع از دزدی و خیانت و رشوه" (۲)

اما از نظر ماهیتی اقتصاد اسلامی ممکن است دارای ۲ ماهیت علمی و مکتبی باشد مکتب اقتصادی اسلام از مطالعه آراء و فتاوی فقهی و سایر تعالیم اسلامی کشف می شود و علم اقتصاد اسلامی از کاربرد روش علمی برای مطالعه پدیده های اقتصادی در یک جامعه اسلامی تکوین می یابد مشروط بر آنکه اصول موضوعه و اهداف نظریه های علمی بکار گرفته شده از مکتب اقتصادی اسلام گرفته شود علیهذا زیر بنای ارزشی و فکری علم اقتصاد اسلامی مکتب آن می باشد به تعبیری ساده از دیدگاهی که شرع برای حیات اقتصادی ارائه می کند و تدوین نظریات و مفاهیم کلی ای که از این تصویر یا برداشت اقتصادی ناشی می شود اولین قدم در روند بررسیهای اقتصادی است در مرحله دوم وظیفه علمی در برخورد با اقتصاد اسلامی به منظور کشف نحوه جریان امور و قوانین و علت های آن مطرح است در این نقش مکتب اقتصادی اسلام مبنا و اساس اقتصاد جامعه فرض گرفته شده سپس به بررسی پدیده های اقتصادی موجود در آن جامعه و ارتباط و تفسیر آنها اقدام می شود.

موضوع مکتب اقتصاد اسلامی از آنچه راجع به علم آن گفته شد روشن می شود و عبارت است از ارائه اصول موضوعه برای علم اقتصاد اسلامی. آنچه که مهم است روش استنباط این اصول است از فتاوی و احکام فقهی. مرحوم صدر بخش دوم کتاب خود را به همین موضوع اختصاص داده است.

۱- پیشین ص ۹

۲- مطهری - مرتضی (۱۳۶۱) - بررسی اجمالی مبانی اقتصاد اسلامی حکمت تهران ص ۲۵

بر طبق نظر ایشان مکتب اقتصادی اسلام را نمی توان ایجاد یا ابداع کرد زیرا کسی از نظر شارع اسلام آگاه نیست آنچه می توان انجام داد کشف و استنباط آن است با این فرض که هدف مکتب اسلام تأمین عدالت اقتصادی است و آنچه که فقهای اسلام بر مبنای نصوص و رویه اجتهاد خود بدان رسیدند و فتوا دادند حقوق و احکامی است که عمل به آنها باعث تحقق عدالت می شود پس احکام و آراء فقه را می توان رو بنا و مکتب اسلام را زیربنای آن تلقی کرد(۱).

مکتب اقتصادی اسلام بنابراین، زیر بنا و علت صدور فتاوی و آراء فقهی در زمینه های اقتصادی است. "پس از معلول و روبنا می توان به علت یا زیر بنا پی برد و مکتب اقتصادی اسلام را تدوین کرد این فرایند که در واقع یک برهان انی است فرایند کشف خوانده میشود"(۲). از آنچه خود آن مرحوم در اقتصادنا کشف کرده پیداست که این طریقه کشف از روش اجتهاد (که فقها از آن استفاده می کنند) کاملاً متفاوت است روش وی در کشف مکتب بدین گونه می ماند که نخست آراء و فتاوی فقهی را در یک زمینه خاص استقراء کرده و سپس نظر مکتب را در همان زمینه از آنها قیاس می کند. به علت مقام والائی که وی در میان فقها و مجتهدین حائز بوده و باز به علت احاطه ای که به مکتبهای اقتصادی گوناگون داشته بسهولت از عهد این فرآیند کشف برآمده چنانکه روش وی مورد قبول اکثر فقهای متأخر بوده است. علیهذا بنظر می رسد با توجه به نوع تحلیلی که ایشان در خصوص نظریه توزیع قبل از تولید(۳) ارائه نموده و نیز بخشی که به مسئولیت دولت در اقتصاد اسلامی(۴) می پردازد.

همین شیوه تحقیق را در باب مالیاتهای شرعی نیز پیش می گیرد.

۱-۱-۲-۱-۱ تضمین نیاز در اقتصاد اسلامی و ظهور بحث مالیه

علیرغم مکاتب اقتصادی نظام اقتصاد شرعی از ابتدا با ارزش گذاری همسنگ به دو عنصر کار و نیاز ساز و کارهای توزیع را تبیین می کند در این دیدگاه فرد کار می کند و مالک

۱- صدر - محمد باقر (۱۲۵۰) - همان، ج ۲ ص ۳۴۹

۲- پیشین صص ۲۵۲ و ۲۵۵ ۳- پیشین ص ۶۷ تا ۱۱۵ ۴- پیشین ص ۳۱۹

ماحصل خود می شود عنصر کار به عنوان اصل پذیرفته شده است (۱) و در صورت عدم توان انجام کار یا عدم تأمین تمام نیازهای ضروری خود منابعی را تعیین کرده تا براساس آن اینگونه افراد نیاز مفردی خود را در حد ضرورت برطرف سازند و در صورت عدم کفایت این منابع دولت اسلامی موظف است از منابع موجود در خدمت خود این نیاز را منتفی سازد و به این ترتیب در کنار کار به این موضوع اصالت بخشیده است.

اسلام مصلحت انسان و حفظ کرامت او را اساس قانونگذاری و برنامه های عملی خود می داند لذا جامعه و حکومت از نظر سلام در برابر انسان مسئول قرار داده شده است و موظفند نسبت به رفع مشکلات و نیاز افراد اقدام کنند. لذا وقتی جامعه و دولت را در تأمین نیاز افراد مسئول قرار می دهد، منبع تأمین آنها نیز مشخص کرده و به این منظور عمدتاً مالیات را در قالب خمس و زکات به عنوان سهم جامعه و در صورت کمبود و عدم کفایت، دولت را مکلف کرده تا از طریق بیت المال نیازمندیهای افراد را برطرف سازد و آنان را از نظر معیشتی و رفاهی در سطح معمول و متعارف جامعه قرار دهد. و به این ترتیب توازن اجتماعی را از نظر معیشتی بین افراد جامعه بوجود آورد.

۲-۱-۲-۱ اهمیت بحث

در خصوص مقررات و احکام و اعتقادات اسلامی در عموم ابعاد مکتب، روش مدونی از آغاز وجود نداشته است به تعبیری علم کلام و فقه از ابتدا در قالب مبوب و مدون وجود نداشته تنها یک سلسله آیات و احادیث بطور پراکنده وجود داشته (۲).

و در این سیر به آن میزان که در بعد کلام و عقیده و اخلاق و عرفان مکاتب و مسلکهای گوناگون بوجود آمده در خصوص مسائل مالی مکتب مدونی وجود ندارد هر چند در خلال مباحث فقهی مطالبی مربوط به مسائل مالی در عین اختلاف و تشتت آراء قابل رؤیت است اما در چند دهه اخیر که شرع در مقام حاکمیت نمودی جدی و جدید یافته منابع و پشتوانه های مالی دولت در قالب شرعی مجال بحث های گسترده ای را پیدا نمود.

۱- عراقی - عزت اله (۱۳۷۶) حقوق کار جزوه کارشناس ارشد دانشگاه شیراز دانشکده حقوق

۲- شهابی - محمود (۱۳۶۶) ادوار فقه سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد ج ۱ ص ۴۴

در عین حال در متون اسلامی و عملکرد مسلمانان صدر اسلام نوعی ناهماهنگی و تضاد نسبت به مال و ثروت به چشم می خورد ناهماهنگی در روش خلفای راشدین که در هر حال یک نوع سیرۀ عملی در دستگاد خلافت پس از پیامبر به شمار می آید(۱).

"جمله مشهور عمر که اگر آنچه در گذشته بر من گذشت از قدرت و فرصت در آینده نیز با آن روبرو شوم هر آینه زیادی اموال ثروتمندان را می گیرم و بین فقرا تقسیم می کنم"(۲). که غده ای مورخین زمینه قتل وی را دسیسه مالداران صحابه در پی تأکید بر این عبارت می داند از طرف دیگر سیاست معکوس خلیفه سوم و طرد و رد صحابه مشهور مانند ابوذر خود دلیل بر اختلاف دیدگاههای صدر اسلام در رابطه با مال و ثروت است.

تضاد عملی در کارکرد صدر اسلام ضرورتاً ناشی از اختلاف استنباط آنها از نصوص بوده است عمر به استناد یک آیه(۳) تراکم ثروت را غیر شرعی می دانست در حالی که خلیفه سوم آیاتی دیگر(۴) را مستمسک شرعی قلمداد کردن تراکم ثروت می دانست این اختلاف استنباطات در صدر لزوماً عامل اختلاف برداشتهای صاحب نظران بعدی را فراهم ساخت(۵).

۱- طه حسین - الفتنه الکبری چاپ العالمی ص ۱۹۵ (اطلاعات روی جلد)

۲- لو استقبلت من امری ما استدبرت لاخذت فضول اموال الاغنیاء و زعتها علی الفقرا(الفتنه الکبری ص ۱۷)

۳- توبه ۳۵: یوم یحیی علیها فی ناد جهنم فتکوی بها جباههم و جنوبهم و ظهورهم هذا ماکنتم لانفسکم فذوقوا ما کنتم تکفرون. ترجمه: روزی که آن طلا و نقره در آتش گداخته شود و پیشانی و پشت و پهلوی آنها را، به آن داغ کنند فرشتگان عذاب گویند این است نتیجه آنچه از زر و سیم بر خود ذخیره کردید بچشید عذاب سیم و زری که اندوخته می کردید.

۴- اعراف ۳۱: قل من حرم زینه الله التي اخرج لعباده و الطیبات من الرزق قل هی للذین آمنوا فی الحیود الدنیا خالصه یوم القیمه کذلک نفضل الایات لقوم یعلمون. ترجمه: بگو ای بنی اسرائیل چه کسی زمینهای خدا را حرام کرده و از صرف روزی پاکیزه منع کرده بگو این نعمتها در دنیا برای اهل ایمان است و نیکوتر از اینها در آخرت برای آنان خواهد بود آیات خود را چنین برای اهل دانش می گوئیم.

۵- این اختلاف دیدگاهها منحصر به مسائل مالی نیست برای مثال در مسائل عبادی اجتهاد عمار در مسئله تیمم و توجیه سید بحر العلوم علیرغم حدیث امام صادق به نقل از پیامبر که ..... کما تتمعک الدابه (محمود شهابی ادوار فقه ص ۵۲) نیز این تشبیه در ناسخ و منسوخ بودن یا نبودن آیه وصیت به آیه میراث به نحو غیر قابل باورتری مشهود است (شهابی - محمد ادوار فقه ص ۲۴۲)